

Nationella adoptioner i Sverige

Ingrid Åkerman

Frank Lindblad

Nationella adoptioner var tidigare vanliga i Sverige men bl a ändrad abortlagstiftning, tillgång till nya preventivmedel och en ökad social välfärd har lett till att dessa adoptioner i dag är mycket ovanliga. I artikeln beskrivs översiktligt samtliga spädbarnsadoptioner (totalt 19), som genomfördes under 1992 och som genom begärd rapportering kom till Socialstyrelsens kännedom. De biologiska mödrarna var ofta unga och i knappt hälften av fallen av utländsk härkomst. De biologiska fäderna tycktes spela en mer perifer roll i adoptionsprocessen. I åtta fall fastställdes inte ens faderskapet. Många mödrar hade fått psykologiskt stöd från MVC och socialtjänst, men dessa kontakter hade avbrutits kort tid efter förlossningen. De mödrar, som på olika sätt velat distansera sig från barnafödandet genom att t ex inte vilja hålla i barnet efter förlossningen, hade blivit stöttade i detta beslut av samhällets representanter.

Ingrid Åkerman, socionom och fil kand, är verksam som byrådirektör vid Socialstyrelsens BF-enhet. Hon har två decenniers erfarenhet av adoptionsfrågor, både från nuvarande tjänst och från tidigare verksamhet vid socialtjänsten i Värmdö kommun.

Frank Lindblad är chefsöverläkare vid barn- och ungdomspsykiatriska kliniken, Huddinge sjukhus. Han är ledamot av Socialstyrelsens vetenskapliga råd.

gällde biologiska släktingar (Bohman, 1973). Bl a gällande abortlagstiftning, tillgång till preventivmedel och en ökad social välfärd minskade dock drastiskt antalet adoptioner av detta slag. I dag utgörs de nationella adoptionerna framför allt av styvbarnsadoptioner och fosterbarnsadoptioner. Nationella adoptioner, där modern eller bägge föräldrarna valt att adoptera bort ett nyfött spädbarn, har däremot betraktats som mycket ovanliga.

En omfattande beskrivning av de svenska nationella adoptionerna i mitten av 1900-talet har presenterats av Michael Bohman (Bohman, 1973). När Socialstyrelsen skulle yttra sig i ett ärende av detta slag blev det dock uppenbart att det saknades aktuell kunskap om hur många sådana adoptioner som faktiskt genomfördes i Sverige varje år och omständigheterna kring dessa.

Syfte/frågeställningar

Den aktuella studien syftade till att belysa

- omfattningen av adoptioner av barn 0-1 år födda i Sverige
- de biologiska mödrarnas livssituation
- motiven till adoptionen
- de biologiska föräldrarnas kontakt med barnet efter adoptionen
- samhällets stöd till de biologiska föräldrarna.

Population

Genom Statistiska centralbyråns förmedling tillfrågades samtliga kommuner i Sverige om antalet styvbarns-adoptioner, fosterbarns-adoptioner och adoptioner av barn 0-1 år födda i Sverige under 1992. Kommunerna ombads rapportera antal barn för vilka socialnämnden lämnat yttrande enligt 4:e kapitlet 10:e paragrafen Föräldrabalken. Samtliga kommuner utom en besvarade frågan som ingick i en sammanställning av flera från Socialstyrelsen begärda uppgifter om faderskap och

Bakgrund

I Sverige finns idag ca 35.000 adoptivbarn som är födda av föräldrar boende utanför Sverige, så kallade internationella adoptioner (ref Cederblad et al, 1993.). Dessa adoptioner har framför allt skett fr o m 1970-talet och fram till idag och dominerar nu till antalet över de nationella adoptionerna. Dessa utgjorde tidigare en klar majoritet av adoptionerna. Sedan den första adoptionslagens tillkomst 1917 och fram till 70-talet genomfördes 90.000 adoptioner, varav ungefär hälften

underhåll (Statistiska meddelanden, 1993). Sammanlagt 15 adoptioner av barn 0-1 år rapporterades på detta sätt. En kommun som till Statistiska centralbyån uppgett att man inte haft några spädbarnsadoptioner av detta slag under 1992 meddelade i ett senare skede direkt till Socialstyrelsen att man i realiteten haft fyra sådana adoptioner under året. Anledningen att man svarat noll i första omgången var att frågan handlagts av fel enhet inom kommunen. Även dessa fyra adoptioner har inkluderats i den aktuella populationen som således utgörs av 19 adoptioner.

Metod

Utredaren från Socialstyrelsen kontaktade samtliga aktuella kommuner och intervjuade respektive handläggare inom familjerätten per telefon. De personer som berörs av adoptionerna var således anonyma för utredaren.

De biologiska mödrarnas livssituation

Ålder. Sju mödrar var mellan 13 och 18 år, åtta mellan 19 och 25 år, två mellan 26 och 35 och två över 35 år.

Nationalitet. Tio mödrar var svenska medborgare. Av de övriga kom sex från Europa, en från Asien och två från Afrika. Av de nio utländska mödrarna hade två uppehållstillstånd i Sverige. Tre var flyktingar som väntade på besked om eventuellt uppehållstillstånd. De fyra övriga hade kommit till Sverige enbart i syfte att föda sitt barn och lämna det till adoption för att därefter återvända till sitt hemland.

Social situation. Generellt kan sägas att ingen av de aktuella familjerna hade pågående kontakt med socialtjänsten av andra skäl. Fyra unga mödrar bodde fortfarande kvar hos sina egna föräldrar vid adoptionsutredningen. För dessa fyra och ytterligare en föreföll det som om föräldrarnas uppfattning hade stor betydelse för adoptionsbeslutet. De verkade också ha ett gott stöd av sina egna föräldrar.

Förhållningssätt inför graviditeten. Tio av mödrarna hade sin första kontakt med mödravårdscentral eller sjukvård efter den 20:e graviditetsveckan. En mor hade sin första kontakt med sjukvården vid själva förlösningen.

Faderskapet. I elva fall hade faderskapet kunnat fastställas. Skälen till att faderskapet i övriga fall inte kunnat fastställas var att modern inte kunnat eller velat uppge faderns namn. I de fall graviditeten uppstått efter ett övergrepp hade faderskapsutredningen lagts ner.

Det var påtagligt att fäderna framstod som anonyma i socialtjänstens utredningar

Av de elva kända fäderna levde fem tillsammans med mödrarna i ett äktenskap eller under äktenskapsliknande förhållanden. Därutöver hade två fäder vad som föreföll vara ett stabilt förhållande till mödrarna.

Det var påtagligt att fäderna framstod som anonyma i socialtjänstens utredningar. Ett annat intryck var att fäderna tenderade att inte själva fatta något beslut i adoptionsfrågan utan att de följde mödrarnas vilja.

Uppgivna motiv till adoptionen

Sannolikt har många olika faktorer varit bidragande och med den aktuella undersökningsmetoden är det troligt att för de berörda viktiga motiv förblivit okända. Trots detta framkom ändå vissa huvudtyper av motiv som kan kategoriseras enligt följande:

1. *Personlig omognad.* Sju mödrar hade valt adoption pga att de uppfattade att de själva saknade resurser att ta hand om ett barn. Det rörde sig i dessa fall om unga mödrar. I fem fall var de egna biologiska föräldrarna mycket engagerade i adoptionsprocessen. Andra motiv var psykisk sjukdom eller utvecklingsstörning hos ena föräldern.
2. *Bristande kapacitet.* I fem fall fanns redan barn i en komplett familj men familjen uppfattade att man inte hade kapacitet för att klara av ytterligare ett barn.
3. *Sociokulturella/religiösa skäl.* För tre utländska mödrar fanns sociokulturella och religiösa skäl som enligt deras mening gjorde det omöjligt för dem att i hemlandet avslöja att de fått barn. Två av dessa upp gav också ekonomiska skäl.
4. *Övergrepp.* I två fall var graviditeten resultat av sexuella övergrepp.
5. *Oklara motiv.* I två fall uppfattades motiven som vaga. Mot bakgrund av de uppgivna motiven var det svårt för utredarna att förstå varför man hade valt adoption.

Det bör speciellt nämnas att misstanke om handikapp eller sjukdom hos fostret inte uppgavs som motiv till adoptionen i något enda fall.

De biologiska föräldrarnas kontakt med barnet efter adoptionen

Elva mödrar ville inte se sitt barn innan det lämnades

Elva mödrar ville inte se sitt barn innan det lämnades bort

bort. Sex hade en kortare kontakt med barnet. I två fall saknas information.

När det gäller övriga släktingars kontakt framkom det att i ett fall en mormor hade sett barnet och i ett annat fall fadern och farmodern. De mödrar som inte velat hålla i sitt barn hade fått samhällets stöd för detta beslut. Bland annat hade man från sjukvårdens sida i många fall arrangerat förlossningen så att modern över huvud taget inte behövt se barnet. I några fall hade man också tillgodosett moderns önskemål om kejsarsnitt av detta skäl.

Sammanlagt elva mödrar hade valt att lämna någon form av information till barnet om dess ursprung såsom ett brev, ett fotografi eller en livsbok.

Stöd till de biologiska föräldrarna

I de fall där så varit möjligt hade mödrarna erbjudits stöd på mödravårdscentralen och/eller socialtjänsten. I några fall hade dessutom skolkurator varit en viktig stödperson. Sammanlagt fjorton av mödrarna hade tagit emot erbjudandet om stöd. För fem mödrar innebar detta endast en kort kontakt i samband med själva förlossningen. Generellt gäller att kontakterna med socialtjänsten avbrutits kort tid efter förlossningen.

När det gäller stöd till fäderna fanns inga rutiner för att erbjuda sådan hjälp. I två fall hade de biologiska fäderna sökt kontakt med socialtjänsten efter adoptionen och uttryckt tveksamhet inför händelseutvecklingen.

Diskussion

Nitton nationella spädbarnsadoptioner under 1992 får betraktas som en minimisiffra. Det är dock svårt att värdera betydelsen av eventuell underrapportering från kommunerna. I den kommun som besvarade enkäten med noll adoptioner men som i själva verket hade haft fyra adoptioner tycks förklaringen till att man inte svarade på SCB:s frågor ha varit en organisation där adoptionsfrågorna låg utanför familjerätten. De nitton adoptionerna kan jämföras med norsk statistik från samma år i vilken uppgavs att femton barn under ett års ålder hade adopterats av andra än styvföräldrar (Statistisk Sentralbyrå, 1993).

Undersökningens uppläggning har inneburit att in-

formation inhämtats från utredarna inom socialtjänsten. En sådan uppläggning innebär givetvis vissa begränsningar när det gäller möjligheter att få fram information. Alternativet att söka upp mödrarna framstår som sekretessmässigt och etiskt komplicerat och dessutom som mycket svår genomförbart eftersom flera mödrar nu lämnat landet.

En icke ovanlig föreställning om de biologiska mödrarna är att de skulle utgöra en i olika avseende socialt belastad grupp. Studien visar dock att det sällan föreligger en sådan bakgrund. De flesta är påtagligt socialt välfungerande. Det dominerade intrycket av mödrarna är att det är en överrepresentation av unga mödrar. I Bohmans material från 50-talet var det sociala och ekonomiska skäl som oftast (64%) låg bakom adoptionsbeslutet (Bohman, 1973).

Studien belyser flera viktiga frågeställningar. En sådan är betydelsen av moderns - och även faderns - kontakt med barnet före adoptionen. När det gäller internationella adoptioner finns ofta en strävan att adoptivfamiljen skall skaffa mycket kunskap om den biologiska familjen och om så är möjligt väljer många adoptivföräldrar också att träffa den biologiska modern. När det gäller de nationella spädbarnsadoptionerna agerar däremot samhällets representanter nästan undantagslöst genom att ge sitt stöd åt de mödrar som t ex inte vill hålla i sina barn. Man kan fråga sig om detta handlingsätt är konstruktivt eller om man bara kommit att agera på detta sätt i den emotionella turbulens som ofta karaktäriserar omständigheterna vid adoptioner av detta slag. Man skulle till en del kunna se agerandet som uttryck för mödrarnas förnekande hållning inför frågor med anknytning till graviditet och förlossning. De professionellas egna reaktioner inför att någon vill adoptera bort sitt barn - en för många främmande tanke - torde också bidra till det känslomässigt laddade kraftfältet. Det är rimligt att tro att det bäst skulle gagna barnet att bära med sig en upplevelse eller en minnesbild som kan återberättas av andra av att ha blivit hållen och i någon bemärkelse älskad av sin biologiska mor.

En annan viktig fråga är fädernas roll. I många fall (8/19) fastställdes inte faderskapet. Detta kan jämföras med c:a 10% okända fäder i Bohmans studie från se-

De flesta är påtagligt socialt väl fungerande

klets mitt (Bohman, 1973). Om man väljer att inte fullfölja en faderskapsutredning så måste detta enligt gällande riktlinjer vara i barnets intresse. Det tillgängliga materialet från de aktuella adoptionerna är inte sådant att vi kan bedöma detta men vi ställer oss ändå tveksamma till att det skulle ha varit i barnets intresse att inte veta i så många fall som undersökningen visar. Det är en angelägen uppgift att försöka formulera kriterier för situationer där barnet bör undanhållas information. Möjligen är sexuella övergrepp en faktor som kan ses som stöd för att uppgifterna om faderskapet inte skall lämnas ut men inte heller detta kan betraktas som absolut givet. Barnets rätt att i vuxen ålder kunna få kunskap om sitt biologiska ursprung måste enligt författarnas mening betraktas som utomordentligt stark.

En annan fråga när det gäller fädernas roll är i vilken utsträckning de kan komma in i själva adoptionsbeslutet. Det förefaller i så gott som alla fall ha varit mödrarna som fattat det avgörande beslutet. De två fäderna som efter adoptionen sökt socialtjänstens stöd i en känsla av osäkerhet inför själva adoptionen belyser fädernas utanförskap.

Frågan om samhällets stöd till de biologiska föräldrarna är också viktig. Studien visar att samhället genom framför allt MVC, skolkuratorer och socialtjänst givit ett gott stöd i samband med förlossningen men att kontakterna avbrutits snabbt. Vi vet således inget om föräldrarnas långsiktiga behov av stöd och vi vet inte heller om adoptionen i sig själv kan vara en riskfaktor inför anpassningen till framtida föräldraskap. Det är möjligt att man från bl a socialtjänstens sida skulle ha en ökad beredskap för att kunna ge ett mer långsiktigt stöd och också erbjuda det i ett tidigt skede.

Man kan också se vissa speciella frågeställningar som utkristalliseras kring dessa adoptioner. En sådan är hur samhället skall ställa sig till och förfara med de adoptioner som sker sedan en utländsk mor kommit till Sverige endast för att föda och därefter snabbt lämna landet. Företeelsen är idag ovanlig men det är inte otänk-

"Är det för få eller för många nationella spädbarns-adoptioner i Sverige?"

bart att den kan komma att öka genom att fattigdomen i många öststater på ett sätt kommit mycket närmare Sverige. Någon gång ser man i dessa sammanhang också privata överenskommelser mellan adoptivföräldrar och en biologisk mor så att socialtjänsten ställs inför "fullbordat faktum" när barnet är fött.

En viktig fråga som inte alls belysts genom denna undersökning är hur det går för de mödrar/familjer som först väljer adoption men sedan någon gång under barnets första levnadstid återtär adoptionsbeslutet. Denna grupp kan man endast undersöka med en prospektiv undersökningsmodell. En viktig fråga i dessa fall är hur föräldrarnas tankar om adoption kommer att påverka deras förhållande till barnet.

Avslutningsvis vill vi ställa frågan "Är det för få eller för många nationella spädbarns-adoptioner i Sverige?". Skulle man t ex med riktade stödinsatser försöka att underlätta för föräldrar att välja adoption eller skulle man göra tvärt om och försöka underlätta för de biologiska föräldrarna att behålla sitt barn. Eller skall samhället välja att helt enkelt inte ha någon medveten policy i frågan? Hur påverkar samhällets val barnens situation? Frågorna är framför allt av etisk och politisk natur men ett ökat kunskapsunderlag torde underlätta ställningstagandena.

REFERENSER

- Bohman M (1973): Adoptivbarn och deras familjer. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Cederblad M, Irhammar M, Mercke A-M, Höök B (1993): God psykisk hälsa hos utländska adoptivbarn. Läkartidningen 90:1537-1542.
- Statistisk Sentralbyrå (1993): Adopsjoner.
- Statistiska Centralbyrån (1993): Statistiska meddelanden (S 37 SM 9301). Örebro: SCB-förlag.